

KARAS UKRAINOJE – VEIKSNYS, SUKĖLĖS PREKYBOS ŽMONĖMIS PAŪMĖJIMĄ

Andrija PAČINSKAITĖ

Mykolo Romerio Universitetas,
Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lietuva,
El. paštas: andrija@mrni.eu
ORCID ID: 0009-0003-6336-7598

DOI: 10.13165/PSPO-23-34-19

Anotacija. Straipsnyje įvardijami iššūkiai su kuriais susidūrė šalys priimančios žmones, bėgančius nuo karo Ukrainoje, grėsmės su kuriomis galėjo susidurti ir susidūria pabėgėliai. Į prekybos žmonėmis problemą pažvelgta kazuistiniu būdu vertinant konkretų atvejį – karą Ukrainoje. Atlikus tarptautinių organizacijų ataskaitų, pranešimų, teisės aktų analizę, bei atliktų interviu rezultatus daroma išvada, kad pabėgėlių krizė padarė įtaką prekybai žmonėmis 2022 m. vasario 24 d. Rusijai inicijavus karinę invaziją į Ukrainą. Tie, kurie bando pabėgti iš konfliktų paveiktų zonų, bet kurioje kelionės vietoje gali būti prekeivių žmonėmis taikiniais.

Raktiniai žodžiai: prekyba žmonėmis, karas Ukrainoje, pabėgėlis, karas, Ukraina.

Įvadas

Temos aktualumas. Prekybos žmonėmis problemų sprendimas metai iš metų yra prioritetas daugelio pasaulio valstybių, pripažįstančių teisės viršenybę ir palaikančių save teisinėmis, uždavinys. Šiam reiškiniiui įtaką daro sparti globalizacija, geopolitiniai pokyčiai, besiplėtojanti rinkos ekonomika, korupcija, technologinės inovacijos, padidėjęs tarptautinio organizuoto nusikalstamumo aktyvumas bei jo raiškos formų kaita. Ši problema yra kaip niekad aktuali dėl netoliese vykdomos Rusijos agresijos prieš Ukrainą. 2022 m. vasario 24 d. prasidėjus Rusijos invazijai Ukrainoje, milijonai žmonių tapo karo aukomis. Žmonės neteko namų, saugumo jausmo, atsidūrė šaltyje ir sniege, absoliučioje nežinomybėje. Vaikams, pagyvenusiems žmonėms ir visiems tarp jų – seksualinis smurtas ir smurtas dėl lyties, psichologinės traumos, kankinimai, šeimos išsiskyrimas ir dingimas¹, verbavimas ir naudojimas ginkluotoms grupuotėms, grobimai ir grobimai išpirkai gauti, priverstinės santuokos, priverstinis darbas, badas ir palikimas mirčiai², yra kasdienė rizika. Tie, kurie bando pabėgti iš konfliktų paveiktų zonų, bet kurioje kelionės vietoje gali būti prekeivių žmonėmis taikiniais³. Šalys, kuriose vyksta užsitęsę konfliktai, turi didžiausią bendrą pažeidžiamumą šiuolaikinei vergovei ir, atitinkamai, didelį šiuolaikinės vergijos paplitimą. Moterys ir vaikai

¹ „Civilijų gyventojų apsauga ginkluoto konflikto metu Generalinio sekretoriaus ataskaita S/2022/381“, Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, žiūrėta 2023 m. birželio 5 d., <https://reliefweb.int/report/world/report-secretary-general-protection-civilians-armed-conflict-s2022381-enarruzh>.

² „Apsaugos tarnybų, skirtų pažeidžiamiems judantiems žmonėms, įskaitant prekybos žmonėmis aukas, žemėlapis, Maršrutai Viduržemio jūros centrinės ir vakarinės dalies bei Atlanto vandenyno link“, Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras, žiūrėta 2023 m. birželio 6 d., https://reporting.unhcr.org/mapping-of-protection-services-central-west-med-and-atlantic#_ga=2.51450793.1215748089.1663243629-1177399428.3558.

³ „Įvadinis kovos su prekyba žmonėmis veiksmų vadovas vidinio perkėlimo kontekste“, Pasaulinės apsaugos grupės kovos su prekyba žmonėmis užduočių komanda, žiūrėta 2023 m. gegužės 29 d., https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/Introductory-Guide-on-Anti-Trafficking-in-IDP-Contexts_2020_FINAL-1.pdf.

yra ypač pažeidžiami šiuolaikinės vergijos konfliktų metu⁴. Didelis gyventojų perkėlimas po 2022 m. vasario mėn. invazijos į Ukrainą sukėlė susirūpinimą, kad prekeiviai, prisidengę savanoriais, geros valios piliečiais, pasienio miestuose nusitaikė į pažeidžiamus Ukrainos pabėgėlius, ypač moteris ir vaikus. Milijonai žmonių buvo priversti palikti savo namus ir ieškoti prieglobsčio užsienyje. Tai sukėlė naujų problemų ir pavojų šiems žmonėms, įskaitant grėsmę patekti į prekeivių žmonių rankas, kurie paroduoda juos į vergiją, pasinaudodami bejėgiška žmonių būkle. Prekeiviai žmonėmis naudojami karinio konflikto laikotarpiu siekdami pelno, o tai savo ruožtu sukelia žmogaus teisių pažeidimus. Šis nusikaltimas vykdomas visuose pasaulio regionuose. Tikslinga pasakyti, kad 2023 m. spalio mėn. įsiliepsnojęs karinis konfliktas tarp Hamas ir Izraelio sukels ir sukelia naują palestiniečių pabėgėlių bangą, o tai atitraukia pasaulio dėmesį nuo karo Ukrainoje ir tame tarpe jos pabėgėlių situacijos.

Tyrimo aktualumas. Atsižvelgiant į atsirandančias naujas žmogaus išnaudojimo formas, kad tai kintantis reiškinys, įtakojamas nuo konkrečioje valstybėje vykstančių veiksnių ir siekiant spręsti prekybos žmonėmis reiškinio problemas reikalingas kompleksiškas tyrimas. Šiuo tyrimu, bus atskleista prekybos žmonėmis reiškinio kriminologiniai aspektai, įvardintos rizikos grupės konkrečiu tiriamu atveju ir aplinkybės padedančios ir skatinančios nusikaltėlius prekiauti žmonėmis bei jų šalinimas ir prevencija.

Tiriamos problemos naujumas. Įvairius prekybos žmonėmis aspektus tyrinėjo skirtingi autoriai. Šiame kontekste Lietuvoje prekybos žmonėmis problematiką nagrinėjo lietuvių autoriai: G. Bučiūnas ir V. Velička moksliniame straipsnyje analizavo bendrą prekybos žmonėmis situaciją Lietuvoje ir Ukrainoje bei atliko Lietuvos ir Ukrainos pareigūnų apklausas, siekiant nustatyti jų kompetencijos pakankamumą tiriant prekybos žmonėmis bylas⁵. Analizuojant užsienio literatūrą: S. Hoff ir E. de Volder tyrė, su kokiomis rizikomis susidūrė iš Ukrainos bėgantys žmonės ir kokios pabėgėlių grupės galėjo tapti ir tapo prekybos žmonėmis aukomis, rengiant ataskaitą dalyvavo įvairių organizacijų atstovai, taip pat pabėgėliai, kurie dalijosi savo išgyvenimais ir patirtimi, kurią sukėlė karas Ukrainoje⁶. E. U. Ochab nagrinėjo neteisėtą įvaikinimo praktiką⁷, V. Curbelo nagrinėjo humanitarinių ekstremalių situacijų ir prekybos žmonėmis santyki⁸, J. L. Sprinkle'as, F. David, K. Bryant ir J. Larsen tyrė, kurie migrantai ir kokiomis aplinkybėmis yra labiausiai pažeidžiami šiuolaikinei vergovei, ataskaitoje nagrinėjamos įvairios pažeidžiamumo vietos, kuriose migrantai yra ypač jautrūs prekybai žmonėmis, priverstiniam darbui ir šiuolaikinei vergovei⁹. L. Danylchuk, D. Yosyfovych, Y. Kohut, Y. Todortseva, P. Kozyra tyrė, su kokiais naujais iššūkiais susiduria

⁴ Prekyba žmonėmis humanitarinių krizių metu. Tarpžinybinė kovos su prekyba žmonėmis koordinacinė grupė, žiūrėta 2023 m. birželio 22 d., <https://icat.un.org/sites/g/files/tmzbd1461/files/publications/icat-ib-02-final.pdf>.

⁵ Gediminas Bučiūnas ir Vilius Velička, „Pareigūnų kompetencijos užkardant prekybą žmonėmis Ukrainoje ir Lietuvoje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 25 (2020): 17–34, <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/6262/5254>.

⁶ „Preventing human trafficking of refugees from Ukraine“, La Strada International, žiūrėta 2023 m. birželio 5 d., https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/fileadmin/user_upload/medien/Downloads/LSI_UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf.

⁷ „Ukrainian Children Forcibly Transferred And Subjected To Illegal Adoptions“, FORBES, žiūrėta 2023 m. birželio 6 d., <https://www.forbes.com/sites/ewelinaochab/2022/04/10/ukrainian-children-forcibly-transferred-and-subjected-to-illegal-adoptions/?sh=2d75bcd430e0>.

⁸ „Exploring the Relationship between humanitarian emergencies and Human Trafficking: A Narrative Review“, *Journal of modern slavery*, 6, 10 (2021): 11, https://slavefreetoday.org/journal_of_modern_slavery/v6i3a2_Exploring_the_Relationship_Between_Humanitarian_Emergencies_and_%20Human_Trafficking_A_Narrative_Review_Curbelo.pdf.

⁹ Fiona David ir kt., „Migrants and their vulnerability to human trafficking, modern slavery and forced labour“, *Social Sciences*, (2019): 10 <https://biblio.ugent.be/publication/8636089>.

Ukraina kovoje su prekyba žmonėmis¹⁰. V. Batyrgareieva, A. Babenko, A. Kalinina tyrė dabartines prekybos žmonėmis reiškinių Ukrainos miestų ir kaimų tendencijas¹¹, E. Cockbain ir A. Sidebottom apskritojo stalo diskusijos metu kurioje dalyvavo daugiau nei 100 žmonių iš įvairių profesinių įstaigų, nagrinėjo konflikto Ukrainoje pasekmes galinčias sukurti ir sustiprinti prekybos žmonėmis išnaudojimo galimybes¹². K. Martoń-Gadoś, K. Strzała analizavo Rusijos agresijos įtaka žmonių migracijai ir šiuolaikinės prekybos žmonėmis grėsmę¹³. Taip pat straipsnyje remtasi tarptautiniais teisės aktais (Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JT), Europos Tarybos), regioniniais dokumentais (Europos Sąjungos (toliau ES)) skirtais prekybos žmonėmis bei susijusių reiškinių kontrolei. Šio straipsnio naujumas pasižymi tuo, kad jame nagrinėjamas įvykis, kuris įvyko tik daugiau nei prieš metus ir deja dar nesibaigė. Lietuva buvo viena iš šalių, į kurią nuo karo Ukrainoje bėgo žmonės, todėl atrinkti respondentai kokybinio interviu metu dalijosi savo išvalgomis ir patirtimi pabėgėlių iš Ukrainos ir prekybos žmonių reiškinių rizikos samplaikoje.

Straipsnyje kompleksiskai naudoti tyrimo metodai remiantis K. Kardeliu¹⁴ ir R. Tidikiu¹⁵. Sisteminis analizės metodas taikytas viso darbo metu analizuojant mokslinę literatūrą. Abstrakcijos metodas naudotas atskleidžiant prekybos žmonėmis sampratą. Dokumentų analizės metodas taikytas analizuojant kovos su prekyba žmonėmis tarptautinius dokumentus, ES ir nacionalinius teisės aktus. Apibendrinimo ir sintezės metodai taikyti apibendrinant išanalizuotą informaciją ir pateikiant išvadas. Empirinis tyrimo metodas – kokybinis interviu taikytas, atrenkant respondentus atsižvelgiant į jų veiklos sritį kurioje galėjo susidurti su prekybos žmonėmis aukomis, taip tyrėją informuojant apie tiriamąjį reiškinį, prisidedant prie geresnio reiškinio supratimo.

Karo ir prekybos žmonėmis ryšys

Prekyba žmonėmis, tai žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę

¹⁰Larysa Danylchuk, Danylo Yosyfovych, Yaroslav Kohut, Yuliia Todortseva, Petro Kozyra, „New challenges in the problem of combating human trafficking in Ukraine“, *Revista Amazonia Investiga* 10, 44 (2021): 28-35 <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8111622>.

¹¹Andriy Babenko, Valdislava Batyrgareieva ir Alina Kalinina, „Human trafficking from Ukrainian cities and villages: Current trends“, *7th International Interdisciplinary Scientific Conference SOCIETY. HEALTH. WELFARE* 68, 01013 (2019):8, https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/09/shsconf_shw2019_01013/shsconf_shw2019_01013.html.

¹²Ella Cockbain ir Aiden Sidebottom, „War, Displacement, and Human Trafficking and Exploitation: Findings from an evidence-gathering Roundtable in Response to the War in Ukraine“, *Journal of Human Trafficking* 28, (2022): 1, <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/23322705.2022.2128242?needAccess=true>.

¹³Karol Strzała, Katarzyna Martoń-Gadoś, „Human trafficking in the Russia’s war on Ukraine“, *Vectors of Social Sciences* 10.5, (2023): 28-39, https://www.researchgate.net/profile/Karol-Strzala/publication/370460516_HUMAN_TRAFFICKING_IN_THE_RUSSIA'S_WAR_ON_UKRAINE/links/64904811b9ed6874a5c0d61d/HUMAN_TRAFFICKING-IN-THE-RUSSIAS-WAR-ON-UKRAINE.pdf.

¹⁴Kęstutis Kardelis, *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: Edukologija ir kiti socialiniai mokslai* (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016).

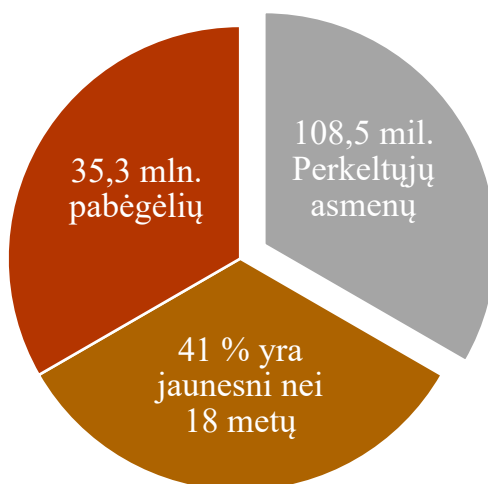
¹⁵Rimantas Jonas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003), 2.

ar organų pašalinimą¹⁶, elgetavimą, priverstines santuokas, vaikai verčiami tarnauti kareiviais arba daryti nusikaltimus nusikaltėliu labui¹⁷.

Karo ir prekybos žmonėmis ryšys yra nusistovėjęs reiškinys. Karai padidina prekybos žmonėmis tikimybę šalies viduje ir už jos ribų. 2022 m. vasario 24 d. Rusija įsiveržė į Ukrainą. Rusijos kariuomenė nusitaikė į tankiau apgyvendintus Ukrainos rytus: keturis iš penkių didžiausių miestų (Kijevą, Charkovą, Dnieprą ir Odesą), Ukrainos pramonės ir ekonomikos centrus, visą pakrantę su dviem pagrindiniais uostais (Mariupolis ir Odesa) ir daugumą tarptautinių oro uostų. Dėl invazijos ir vėliau užsitęsusių kovų buvo plačiai naikinami gyvenamieji rajonai, įvairios infrastruktūros rūšys, buvo uždarytos įmonės, mokyklos, gydymo įstaigos, o gyventojai prarado pajamas, namus, susidūrė su skurdu, pažeidžiamumu, baime. Rusijos inicijuota karinė invazija prieš Ukrainą sukėlė didžiausią pasaulyje pabėgėlių krizę XXI amžiuje ir paskatino daugybę Ukrainoje gyvenančių žmonių iš Ukrainos pabėgti¹⁸. Nuo to momento jie tapo karo pabėgėliais. Naujausi JT duomenys rodo, kad dėl karų, konfliktų ir persekiojimų šiuo metu pasaulyje yra beveik 108,5 mln. ne savo noru perkeltų asmenų (angl. displaced people).¹⁹ Tarp jų yra beveik 35,3 milijono pabėgėlių, iš kurių maždaug 41 procentas yra jaunesni nei 18 metų amžiaus. Paskutiniaisi JT duomenimis Europoje registruoti 8,2 mln. pabėgėlių iš Ukrainos²⁰.

1 pav. Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūros 2022 m. duomenys, apie pasaulyje esančius perkeltuosius asmenis dėl persekiojimo, konfliktų, smurto, žmogaus teisių pažeidimų ar rimtai viešąją tvarką trikdančių įvykių.

(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Jungtinių Tautų pabėgėlių agentūros duomenimis)

¹⁶ „Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinamą ja, papildantis Jungtinių Tautų organizacijos konvenciją prieš tarptautinę organizuotą nusikalstamumą“, E-SEIMAS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211307>.

¹⁷ „UNODC is the leading entity within the United Nations system to address the criminal elements of human trafficking“, United Nations Office on Drugs and Crime, žiūrėta 2023 m. liepos 13 d., <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/crime.html>.

¹⁸ Vsevolod Konstantinov, Alexander Reznik ir Richard Isralowitz, „The Impact of the Russian–Ukrainian War and Relocation on Civilian Refugees“, Journal of Loss and Trauma 28, 3 (2022), žiūrėta 2023 m. liepos 13 d., <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15325024.2022.2093472?journalCode=upil20>.

¹⁹ „Figures at a glance“, The UN Refugee Agency, žiūrėta 2023 birželio 29 d., <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>.

²⁰ „Ukraine Complex Emergency“. USAID From The American people. Žiūrėta 2023 Birželio 29 d. https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-05/2023-05-19_Ukraine_Complex_Emergency_Fact_Sheet_15.pdf

Remiantis JT agentūros duomenimis²¹ 2021 m. šiuolaikinėje vergijoje gyveno 49,6 mln. žmonių, iš kurių 27,6 mln. dirbo priverstinį darbą, o 22 mln. buvo priverstinėse santuokose. Šie skaičiai gali būti net keletą kartų didesni, nes šių nusikaltimų latentiškas yra labai didelis. Moterys ir merginos sudaro 4,9 mln. priverstinio komercinio seksualinio išnaudojimo ir 6 mln. priverstinio darbo kituose ekonomikos sektoriuose. 12% visų priverstinį darbą atliekančių asmenų yra vaikai. Daugiau nei pusė šių vaikų patiria komercinį seksualinį išnaudojimą²². Kalbant apie ES remiantis naujausiais turimais duomenimis²³, 2017–2018 m. ES buvo užregistruota daugiau kaip 14 000 prekybos žmonėmis aukų. Tikėtina, kad faktinis skaičius yra gerokai didesnis, nes daug aukų lieka nenustatytos.

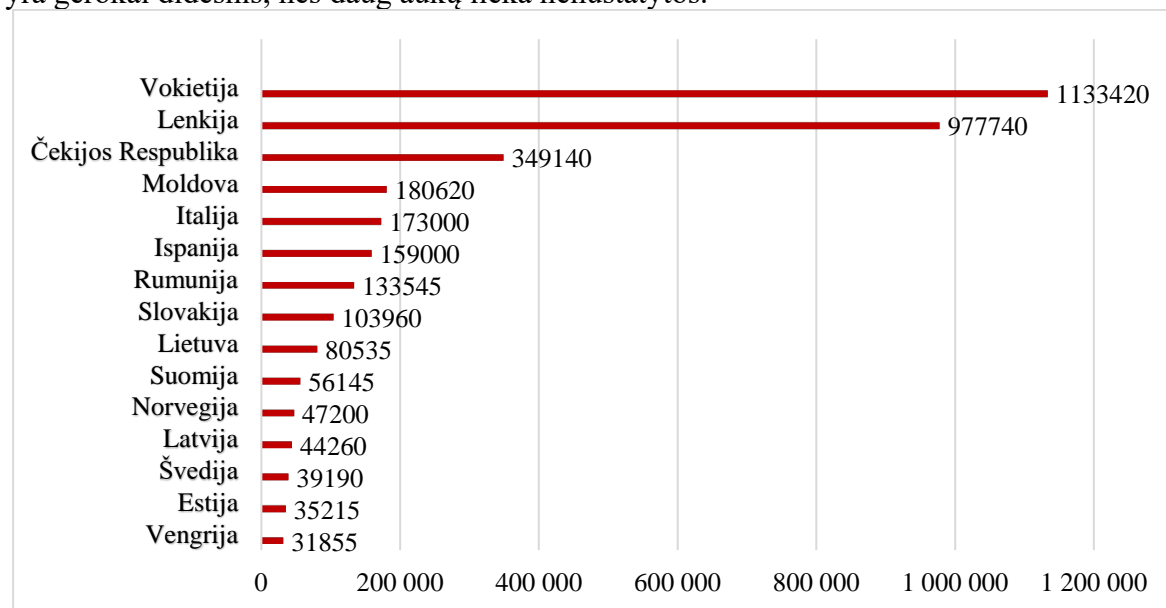

Diagrama Nr. 1. Eurostat duomenys apie pabėgėlių iš Ukrainos registraciją Europoje
 (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Europos Sąjungos statistikos tarnybos duomenimis)

Rusijos invazija į Ukrainą paskatino didžiausią pabėgėlių judėjimą Europoje nuo Antrojo pasaulinio karo laikų²⁴. Tam, kad įsivaizduoti bėgančiųjų mastą, verta paminėti, kad per pirmuosius du konflikto mėnesius, daugiau nei 5 milijonai žmonių pabėgo iš šalies ir ieškojo prieglobsčio kitur²⁵, o daugiau nei 7,7 milijono žmonių buvo perkelti Ukrainos viduje²⁶.

²¹ „Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage“, International Labour Organization, žiūrėta 2023 m. liepos 13 d., <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>.

²² *Ibid.*

²³ „Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui dėl ES kovos su prekyba žmonėmis strategijos 2021-2025“, Europos komisija, žiūrėta 2023 m. liepos 13 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0171&from=ES>.

²⁴ Suzanne Hoff ir Efje de Volder, „Preventing human trafficking of refugees from Ukraine“ *A rapid assesment of risks and gaps in the anti-trafficking response*, 3-2 (2022): 7, https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/fileadmin/user_upload/medien/Downloads/LSI_UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf.

²⁵ „Ukraine Refugee Situation“, Operational Data Portal, žiūrėta 2023 m. birželio 29 d., <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

²⁶ „IDP Population Estimation figures as of 5 april 2022“, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, žiūrėta 2023 m. birželio 29 d., <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/idp-population-estimation-figures-5-april-2022>.

Paskutiniaus JT duomenimis Europoje registruoti 8,2 mln. Ukrainos pabėgėlių²⁷. Daugiausiai pabėgėlių Europoje registruota Vokietijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Moldovoje²⁸.

Pagrindiniai tarptautiniai norminiai aktai

Dėl masinio ukrainiečių srauto pasieniuose ir dėl to išskylančių problemų, 2022 m. kovo 4 d. Europos komisija nubalsavo dėl direktyvos taikymo asmenų, bėgančių iš Ukrainos atveju²⁹. Šis niekada ankščiau nenaudotas teisės aktas buvo priimtas 2001 m. po penkių karų buvusioje Jugoslavijoje 1990 m.³⁰ Direktyva suteikė žmonėms, bėgantiems iš Ukrainos po Rusijos invazijos, teises, įskaitant teisę gyventi, patekti į darbo rinką, būstą, medicininę ir socialinę pagalbą bei galimybę mokytis vaikams.

Prasidėjęs karas Ukrainoje lėmė staigų masinį žmonių perkėlimą į Europos žemyną. Dėl spartaus didelio masto daugiau nei septynių milijonų pabėgėlių judėjimo į kaimynines šalis, pabėgėliai susidūrė su prekybos žmonėmis rizika. ES pagrindinių teisių chartijos 5 straipsnis nustato, kad: 1. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas; 2. Niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą; 3. Prekyba žmonėmis draudžiama³¹. Taip pat svarbu paminėti 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos priimtą Direktyvą 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuri priimta siekiant kovoti su prekyba žmonėmis, užtikrinti sėkmingą veikos tyrimą, baudžiamąjį persekiojimą, tarptautinių nusikaltėlių grupuočių, kurių veiklos centras yra valstybėje narėje ir kurios verčiasi prekyba žmonėmis trečiosiose šalyse, griežtinant baudžiamąją politiką ES³². Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad prekybą žmonėmis dažnai vykdo organizuotos nusikalstamos grupės, kurios vis dažniau verbuoja savo aukas internete, klastoja asmens tapatybės dokumentus ir leidimus dirbti, taip pat jas išnaudoja sekso, priverčiamojo darbo, priverstinio nusikalstamumo arba elgetavimo tikslais, todėl 2021 m. gegužės mėn. ES patvirtino ateinančių ketverių metų kovos su sunkių formų ir organizuotu nusikalstamumu strategiją³³. 2022–2025 m. strategijoje viena iš pagrindinių nusikalstamų veikų išskiriama prekyba žmonėmis. Strategijoje daugiausia dėmesio skiriama: paklausos, kuri pirmiausia skatina prekybą žmonėmis, mažinimui; prekiautojų žmonėmis verslo modelio suardymui; aukų apsaugai,

²⁷ „Ukraine Complex Emergency“, USAID, žiūrėta 2023 birželio 29 d., https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-05/2023-05-19_Ukraine_Complex_Emergency_Fact_Sheet_15.pdf.

²⁸ „30 June 2023: 4.07 million with temporary protection“, EUROSTAT, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 9 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230809-1>.

²⁹ „Europos Komisijos komunikatas dėl Tarybos įgyvendinimo sprendimo 2022/382, kuriuo pagal Direktyvos 2001/55/EB 5 straipsnį nustatoma, kad iš Ukrainos yra perkeltųjų asmenų masinis srautas, ir pradedama taikyti laikinoji apsauga, įgyvendinimo gairių 2022/C 126 I/01“, EUR-LEX, žiūrėta 2023 m. liepos 16 d., [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321(03)).

³⁰ „Europe’s Ukrainian refugee crisis: What we know so far“, International Centre for Migration Policy Development, žiūrėta 2023 m. liepos 16 d. <https://www.icmpd.org/news/europe-s-ukrainian-refugee-crisis-what-we-know-so-far>.

³¹ „Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija“, EUR-LEX, žiūrėta 2023 m. liepos 13 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

³² „Europos parlamento ir tarybos direktyva 2011/36/ES 2011 m. balandžio 5 d. dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR“, EUR-LEX, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32011L0036>.

³³ „Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui 2021–2025 m. ES kovos su organizuotu nusikalstamumu strategija COM/2021/170“, EUR-LEX, žiūrėta 2023 m. liepos 16 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52021DC0170>.

paramai joms ir jų įgalėjimui; tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimui³⁴. Praėjus mažiau nei mėnesiui nuo konflikto pradžios, paaiškėjo, kad pabėgėlius priimančios ES šalys greitai bus priblokštos situacijos ir negalės laiku išnagrinėti prieglobsčio prašymų. Savo ruožtu dėl to daug pažeidžiamų pabėgėlių taptų imlūs prekybai žmonėmis.

Kam gresia pavojus?

Remiantis ekspertais ir nukentėjusiais Ukrainoje bei kaimyninėse šalyse, pateikiamas konkrečių pažeidžiamiausių grupių sąrašas.

Konflikto sąlygomis žmonės bėga kaip tik gali, su šeimos nariais arba vieni, meldamiesi, kad saugiai ištrūktų iš karo draskomų vietovių ir susidurtų su mylinčiais žmonėmis, norinčiais jiems padėti. Tačiau prekeiviai žmonėmis jaučia silpnumą ir juo pasinaudoja. Lenkijoje žmogaus teisių lauke veikiančios asociacijos „Homo Faber“ prezidentės Anna Dąbrowska vieno interviu metu pateikė pavyzdį įsivaizduoti bėgančios merginos kelią nuo karo į nežinomybę: „įsivaizduokite, kad einate per sieną, jums apie 20 metų, turite du vaikus. Kertate šalies sieną, už kurios niekada nebuvote ir nežinote ką daryti toliau. Galbūt jums šokas, o gal jau nukentėjote nuo prieš tai minėto pateikto pavyzdžio ar smurto savo šeimoje. Jūs nepažįstate Lenkijos, nemokate lenkų, anglų kalbų ir tikriausiai nepažįstate čia nei vieno policijos pareigūno, neturi jokių draugų iš Ukrainos. kažkas čia pat stovi su kortelėmis ir siūlo apgyvendinimą“. Žinoma, tarp visų šių žmonių yra labai puikių, turinčių gerų ketinimų, bet dalis yra tokių kurie bandys pasinaudoti situacija³⁵. Nusikaltėliai nelydimoms pabėgėlėms žada saugų apgyvendinimą ir nemokamą transportą, apsimesdami „geraisiais samariečiais“, kad išviliotų jas iš oficialių kontrolės punktų. „Prekybos žmonėmis problema yra ta, kad dauguma pervežimų nėra organizuoti“, – laikraščiu sakė Lenkijos Raudonojo Kryžiaus savanoris³⁶. Lenkijos viename iš pasienio ruožų pavadinimu Medyka, miestelio policija sugeba sustabdyti kai kuriuos vairuotojus, kurie pasiūlo pavėžėti Ukrainos pabėgėlius, tačiau daugelis automobilių pravažiuoja nepatikrinti³⁷. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad prekiautojai žmonėmis būna ne tik vyrai, deja, taip pat ir moterys. Lenkijoje, Liublino autobusų stotyje, viena moteris, ukrainietėms moterims siūlė prabangius namus, kvietė lipti į autobusą ir pasitikėti, sąlyga buvo tik viena – turėti pasą. Tai sukėlė stotyje dirbusių savanorių dėmesį ir iškvietus policiją, moteris dingo. Pavojaus signalų užfiksuota ir Lietuvoje jau pirmosiomis pabėgėlių registracijos centro veikimo dienomis, kuomet vienas vyriškis kalbino patrauklias ukrainietes, siūlė joms apgyvendinimą ir gerai apmokamą darbą, prisistatęs garsaus viešbučio savininku, tačiau patikrinus informaciją, viešbučio savininko vardas buvo kitoks³⁸. Neįmanoma nuspėti, kiek pabėgėlių nuo karo pradžios jau pateko į prekeivių žmonėmis rankas. Deja, šie žmonės

³⁴ „Fighting trafficking in human beings: New strategy to prevent trafficking, break criminal business models, protect and empower victims“, European Commission, žiūrėta 2023 rugsėjo 4 d., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1663.

³⁵ „Prekyba žmonėmis Lenkijos pasienyje: imkite prabangius apartamentus, atiduokite pasus“, Manoteisės, žiūrėta 2023 m. liepos 16 d., <https://manoteises.lt/straipsnis/prekyba-zmonemis-lenkijos-pasienyje-imkite-prabangius-apartamentus-atiduokite-pasus/>.

³⁶ „Sex traffickers are targeting Ukrainian women and children at Polish refugee camps, charities warn“, Human Trafficking search, žiūrėta 2023 m. liepos 16 d., <https://humantraffickingsearch.org/resource/sex-traffickers-are-targeting-ukrainian-women-and-children-at-polish-refugee-camps-charities-warn/>.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ „Čia prekybos vergais nebus“: iš karo ištrūkusios ukrainietės sulaukia įtartinų darbo pasiūlymų, baiminamasi dėl prekybos žmonėmis“, LRT, žiūrėta 2023 m. liepos 17 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1647427/cia-prekybos-vergais-nebus-is-karo-istrukusios-ukrainietes-sulaukia-itartinu-darbo-pasiulymu-baiminamasi-del-prekybos-zmonemis>.

pirmiausia nukentėjo nuo neišprovokuotos Rusijos agresijos – karo, o vėliau vėl nukentėjo dėl apsaugos trūkumo prie sienų ir kelionės metu.

Vaikai. JT duomenimis, vaikai sudaro pusę visų nuo konflikto bėgančių pabėgėlių³⁹. JT vaikų fondas (toliau UNICEF) perspėjo, kad vaikams, bėgantiems nuo karo Ukrainoje, kyla didesnė prekybos žmonėmis rizika – tai ypač pasakytina apie vaikus keliaujančius vienus. Tikslus atskirtų ir nelydimų vaikų skaičius nežinomas, nes duomenys nebuvo nuosekliai renkami, ypač pirmosiomis chaotiškais dienomis. Lenkijoje pasienio policija pranešė, kad daug vaikų keliavo su kaimynais, kitais pažįstamaisiais, tačiau dėl didelio pabėgėlių antplūdžio jiems nepavyko patikrinti ar visi šie vaikai keliauja su žmonėmis kurie turėjo teisę į globą⁴⁰. Tarptautinė bendruomenė perspėjo apie dingusių vaikų, patiems pabėgusių iš šalies, tėvų pasiūtų į sieną arba pasiklydimų pasienio punktuose besigrūdančiose žmonių grupėse atvejus⁴¹. Laiku registruoti ir nustatyti pažeidžiamus vaikus, ypač nelydimus ar atskirtus vaikus, siekiant užkirsti kelią prievartos atvejams. Patikimos statistikos apie nelydimų vaikų skaičių kol kas nėra. Neatpažinus, kad vaikas keliauja su nepažįstamu asmeniu kuris turi piktavališkų kėslių, vaikui kyla didelis pavojus.

Įvaikinimas. Perkeliameis ir savarankiškai bėgantiems vaikams didėja rizika ne tik prekybos žmonėmis vaikų darbo ar seksualinio išnaudojimo tikslais, bet ir pagrobimo bei nelegaliais įvaikinimo tikslais⁴². Pagal LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Ukrainos socialinės politikos ministerijos pasirašytą bendradarbiavimo sutartį⁴³ LR SADM yra įpareigota imtis visų būtinų priemonių apsaugoti vaikus iš Ukrainos, įskaitant bet kokias prekybos vaikais grėsmes ir esant bet kokiai prekybos vaikais apraiškai nedelsiant informuoti apie tai Lietuvos policiją, prokuratūrą, Ukrainos ambasadą ir kitas kompetentingas institucijas. VVTA ir Įvaikinimo tarnyba įgyvendino riziką mažinančias priemones, skirtas apsaugoti vaikus iš Ukrainos nuo prekybos žmonėmis⁴⁴. Aptariant vaikų, globojamų šeimose, skaičių, pažymėtina, kad 98 proc. vaikų globėjai yra kiti šeimos nariai, kaimynai arba šeimos draugai iš Ukrainos. VVTA ir įvaikinimo tarnybos 2022 m. metinėje ataskaitoje nurodoma, kad 2022 m. iš 1735 vaikų iš Ukrainos, kuriems nustatyta globa, 1700 atvejų globėjais buvo paskirti kiti šeimos nariai kaimynai ar šeimos draugai iš Ukrainos, o lietuvių šeimos - tik 35 atvejais⁴⁵. Svarbu paminėti apie 2022 m. kovo viduryje VVTA ir įvaikinimo tarnyba kreipimąsi į policiją su

³⁹ „UNICEF and World Scouting join forces to support refugee children and families fleeing war in Ukraine“, UNICEF, žiūrėta 2023 m. liepos 17 d., <https://www.unicef.org/eca/press-releases/unicef-and-world-scouting-join-forces-support-refugee-children-fleeing-ukraine>.

⁴⁰ Suzanne Hoff ir Efje de Volder. *supra note*, 26:9.

⁴¹ „What governments need to know about vulnerability to trafficking among the people fleeing the war in Ukraine“, Prague process, Žiūrėta 2023 m. liepos 17 d., file:///C:/Users/20201029s/Downloads/Policy_Brief_ATP_EN%20(1).pdf

⁴² „Russia’s war on Ukraine: The situation of Ukraine’s children“, European Parliamentary Research Service, žiūrėta 2023 m. liepos 24 d., [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729332/EPRS_ATA\(2022\)729332_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729332/EPRS_ATA(2022)729332_EN.pdf).

⁴³ Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir Ukrainos socialinės politikos ministerija, Agreement on Cooperation in the field of protection of children affected by the war in Ukraine due to the Russian Federation’s armed aggression (Susitarimas dėl bendradarbiavimo vaikų, nukentėjusių nuo karo Ukrainoje dėl Rusijos Federacijos ginkluotos agresijos, apsaugos srityje), 2022 m. balandžio 11 d, Kijevas, (2022) <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-litva-domovilisya-spi-vpracyuvati-dlya-pidtrimki-ukrayinskih-ditej-yaki-vimusheno-pokinuli-krayinu>

⁴⁴ Anželika Banevičienė ir Violeta Vasiliauskienė, “ Vaikų, atvykusių į ES dėl Rusijos karinės agresijos, pagrindinės teisės“ (Vilnius: Mykolas Romeris universitetas, 2023), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country_research_bulletin_3_lithuania_lt.pdf, p.22.

⁴⁵ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba (2023). 2022 veiklos ataskaita. Nr. 5-1, 2023 m. kovo 31 d.p. 56-57.

pareiškimu dėl galimai planuojamų neteisėto įvaikinimo atvejų. Tarnyba prašė ištirti ir įvertinti aplinkybes, susijusias su 43 vaikų atvykimu iš Ukrainos į Lietuvą. Pareiškimė buvo nurodyta, kad 2022 m. kovo 2 d. su šiais vaikais į Lietuvą atvykę keli suaugusieji ketina dalį šių vaikų išvežti į kitą valstybę, neva laikinai aplankyti šeimos narius, tačiau kiti duomenys leidžia manyti, kad jie galimai ketina vaikus atiduoti įvaikinti. Lietuvos institucijoms nebuvo pateikti jokie Ukrainos institucijų sprendimai ir oficialūs dokumentai, kurie patvirtintų, kad toks šių vaikų išvežimas iš Ukrainos ir jų įvaikinimas kitoje šalyje yra visiškai suderintas, pagrįstas ir teisėtas. Generalinė prokuratūra 2022 m. balandžio 1 d. priėmė sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą. Ikiteisminis tyrimas atliekamas pagal požymius nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 157 straipsnio "Vaiko pirkimas arba pardavimas" 2 dalyje⁴⁶. Keturi vaikai atsakingoms Lietuvos institucijoms papasakojo apie nuolatinę spaudimą, planus išvežti juos prieš jų valią į Jungtines Amerikos Valstijas ir psichologinį smurtą. Keturi vaikai atsisakė grįžti į Ukrainą, todėl, po sprendimus priimančių institucijų konsultacijų, jiems išimties tvarka buvo leista pasilikti Lietuvoje⁴⁷.

Lėtinėmis ligomis sergantys, neįgalūs ir pagyvenę žmonės. Organizacijos, remiančios neįgaluosius Ukrainoje ir ES lygmeniu, išreiškė susirūpinimą, kad neįgalieji, ypač Rusijos okupuotose teritorijose, nėra gerai apsaugoti bei, kad „trūksta paramos šiems žmonėms koordinavimo, taip pat nepripažįstamas jų neįgalumo statusas“, todėl jiems gali kilti didesnė išnaudojimo ir piktnaudžiavimo rizika⁴⁸. Taip pat ši žmonių grupė susiduria su prekybos žmonėmis rizika kirsdami sieną, nes prekeiviai žmonėmis gali lengviau jais pasinaudoti ir apgauti, kadangi kai kurie iš jų turi protinę negalią ir realiai nesuvokia situacijos ir kylančių pavojų.

Su kokiomis rizikomis susiduria pabėgėliai?

Toliau nurodyti veiksniai, didinantys žmonių pažeidžiamumą prekybai žmonėmis karo Ukrainoje kontekste.

Teisinės valstybės erozija. Užsitęsęs konfliktas paprastai sukelia teisinės valstybės eroziją, institucijų žlugimą ir korupciją. Tai sukuria situaciją, kai nusikalstamumas, įskaitant prekybą žmonėmis, gali klestėti nebaudžiamai. Dėl šių nusikaltimų pobūdžio ir nepaprastosios padėties sudėtingumo daugelis atvejų gali likti neatskleistais.

Nusikalstami tinklai susiję su prekyba žmonėmis. Agentūra „Frontex“ išreiškė susirūpinimą teigdama, jog „istoriškai siena tarp ES šalių ir Ukrainos buvo žinoma dėl cigarečių ir alkoholio kontrabandos, tačiau dabar ji kelia susirūpinimą dėl prekybos žmonėmis. Turime informacijos apie rajone veikiančius nusikaltėlius, kurie bando surasti aukas tarp pabėgėlių, kurių daugiausia yra moterys ir vaikai“⁴⁹.

Tvarių socialinių ryšių nebuvimas. Nesant tvariems socialiniams ryšiams, žmonės tampa lengviau pažeidžiami prekybos žmonėmis nusikaltimui. Vaikai ir suaugusieji, kurie pabėgo vieni, susiduria su žymiai padidėjusia prekybos žmonėmis rizika. Šie pabėgėliai turi pasikliauti kitais dėl saugumo ir gali būti nukreipti dėl šio pažeidžiamumo. Tie, kurie turi giminių ar kontaktų kaimyninėse šalyse, yra mažiau jautrūs.

⁴⁶ Damulytė, Jūratė (2022), "Ukrainos vaikų namų „Perlinka“ vaikai grįžo į tėvynę, keli pasiprašė prieglobsčio Lietuvoje" LRT.lt, 2022 m. rugpjūčio 5 d..

⁴⁷ Suzanne Hoff ir Efje de Volder. *supra note*, 26:10.

⁴⁸ „Fabrice Leggeri: „We are concerned about human trafficking and gun smuggling““, Frontex, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d., <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/fabrice-leggeri-we-are-concerned-about-human-trafficking-and-gun-smuggling--ZU83Tk>.

Pinigų ir (arba) galimybės gauti pragyvenimo šaltinį ir ekonominių galimybių trūkumas. Finansinių išteklių trūkumas yra vienas iš pagrindinių prekybos žmonėmis rizikos veiksnių, nes jis sukelia neviltį. Asmenys, kuriems reikia pinigų, yra priversti greitai priimti darbo pasiūlymus su prastesnėmis darbo sąlygomis nei įprastai. Tai taip pat gali būti situacija, kai žmonės patenka į skolų vergiją. Iki minimo konflikto Ukrainoje, jau buvo fiksuotas vienas mažiausių atlyginimų Europoje⁵⁰. Tarptautinės migracijos organizacijos duomenimis, per pirmąjį karo mėnesį perkeltųjų asmenų pajamos stipriai sumažėjo⁵¹. Kai kurie žmonės neteko darbo, arba nebegaudavo savo darbo užmokesčio. Pensijos vis dar mokamos, tačiau paprastai yra labai mažos ir nepakankamos net būtiniems poreikiams patenkinti. Nors Ukrainos vyriausybei per Ukrainos centrinę banką iki šiol pavyko išlaikyti bankų sistemos veikimą⁵², tie kuri turi banko sąskaitas Ukrainoje, pranešė apie sunkumus atgauti savo lėšas. Ukrainoje veikė keli Rusijos bankai ir dėl įvestų ES sankcijų, bankų sąskaitos šiuose bankuose galėjo būti įšaldytos.

Bėgančių nuo konflikto psichologinė būklė. Daugelis pabėgėlių ir šalies viduje perkeltųjų asmenų yra dezorientuoti, traumuoti, izoliuoti ir jiems skubiai reikia psichologinės paramos⁵³. Pavojingos situacijos, kuriuose kai kurie iš jų gyvena, sukelia papildomą stresą. Pasienyje dirbančios organizacijos nurodė, kad kuo ilgiau tęsiasi karas, tuo labiau traumuojami sieną kertantys žmonės. Dėl šių aplinkybių gali atsirasti neigiamų įveikimo mechanizmų, todėl žmonės lengviau tampa prekybos žmonėmis ir išnaudojimo taikiniai⁵⁴. Kelios organizacijos paminėjo psichosocialinę paramą kaip būtiniausių poreikį šiuo metu⁵⁵. Tačiau terapeutų ir vertėjų trūkumas trukdo greitai mobilizuoti ir teikti psichosocialinę pagalbą Ukrainoje ir kaimyninėse šalyse.

Smurto šeimoje istorija. Yra žinoma, kad smurtas šeimoje yra prekybą žmonėmis skatinantis veiksnys⁵⁶. Iki konflikto Ukrainoje buvo plačiai paplitęs smurtas šeimoje ir dėl lyties⁵⁷ ir tai rodo, kad daugeliui moterų ir mergaičių tarp pabėgėlių, atvykstančių iš Ukrainos, gali kilti didesnė prekybos žmonėmis ir išnaudojimo rizika.

Gyvenimas okupuotose vietose. Ukrainos paramos organizacijos nurodė, kad žmonės gyvenę okupuotose teritorijose iki 2022 m., vasario mėnesio invazijos yra labiau pažeidžiami, nes daugelį metų gyveno nepaprastosios padėties sąlygomis. Užimtose vietovėse pastebimas nepalankus socialinis ir ekonominis ryšys, maisto trūkumas, prasta psichinė sveikata, o tai gali padidinti pažeidžiamumą⁵⁸.

Antrasis poslinkis. Lenkijoje pirmosios linijos gelbėtojai (įskaitant pasienio policiją) ir kitas organizacijas pastebėjo, kad žmonės, patyrę daugiau nei vieną persikėlimą, pavyzdžiui iš savo namų į tariamai saugią zoną, ir po to į dar vieną saugią zoną Ukrainoje ar kaimyninę dažnai

⁵⁰ „Decent work country programme 2020-2024: Ukraine“, ILO, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d., 9, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_mas/---program/documents/genericdocument/wcms_774552.pdf.

⁵¹ „7.1 Million People Displaced by the War in Ukraine: IOM Survey“, International Organization for Migration, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d., <https://mailchi.mp/bc8801603888/71-million-people-displaced-by-the-war-in-ukraine-iom-survey?e=73001ddff6>.

⁵² NPR, How Ukraine kept banks afloat and money flowing, 2022 Balandžio 5 d., žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d., <https://www.npr.org/transcripts/1090952156?t=1650438207270>

⁵³ La Strada International, *supra note*, 52: 2.

⁵⁴ Suzanne Hoff and Efje de Volder. *supra note*, 26:15.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ „Examining the intersection between trafficking in persons and domestic violence“, United States Agency for International Development, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d., 9. <https://nexushumantrafficking.files.wordpress.com/2015/03/trafficking-domestic-violence-intersection.pdf>

⁵⁷ Human Rights Watch, *supra note*, 18.

⁵⁸ Suzanne Hoff and Efje de Volder, *op. cit.*, 26:15.

yra prastesnės psichologinės būklės nei tie kurie pabėgo tik vieną kartą, todėl jie tampa lengvesni prekyautojų žmonėmis taikiniais⁵⁹.

Apgyvendinimas stovykloje ar laikinoje pastogėje. Nors stovyklos ar laikinos prieglaudos šalies viduje ir ne tik perkeltiems žmonėms ir pabėgėliams turėtų būti saugo vieta, ankstesnių humanitarinių krizių patirtis rodo, kad praktiškai jos gali būti kontaktiniai punktai prekeiviams žmonėms ir potencialioms jų aukoms. Ypač karo pradžioje buvo gauta pranešimų apie tai, kad žmonės galėjo patekti į pabėgėlių patalpas be stebėjimo, tai pat apie žmones kurie bandė susisiekti su prieglaudose gyvenančiais ir siūlyti darbą ar persikelti. Tokių atvejų pasitaikė ir Lietuvoje. Praėjus dviems mėnesiams nuo karo pradžios, Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato vyriausioji tyrėja, pabėgėlių registracijos centro koordinatore teigė, kad rizikos dėl pabėgėlių išnaudojimo galėjo būti numanomos. Anot jos, jau pirmąją centro veikimo dieną buvo identifikuoti keli įtartini asmenys, neva siūlantys darbus ukrainietėms. Taigi galima daryti išvadą, kad tokiomis aplinkybėmis pažeidžiami žmonės gali būti lengvi prekeivių žmonėmis taikiniai.

Kalbos nemokėjimas. Viena iš akivaizdžių priežasčių, kodėl žmonės gali lengviau patekti į rankas tiems, kurie nori iš jų pasipelnyti, yra tai, kad pabėgėliai yra nepažįstamoje vietoje ir nemoka kalbos. Didžiausia kliūtis įsidarbinti priimančiojoje šalyje yra kalbos nemokėjimas, o tai riboja perkeltųjų asmenų galimybes darbo rinkoje, nukreipiant pabėgėlius į žemos kvalifikacijos darbo sektorių. Praktika rodo, kad žemos kvalifikacijos migrantų darbo jėgos segmentas patiria daugiausiai išnaudojimo ir piktnaudžiavimo atvejų⁶⁰. Didelė dalis dabartinių pabėgėlių anksčiau niekada nebuvo kitoje Europos šalyje⁶¹.

Nepakankama arba klaidinanti informacija. Informacija sklinda greitai, nesvarbu, ar ji tiksli ir gerai apgalvota, ar netiksli ir klaidinanti. Svarbu suprasti, kad sąmoningai netiksli informacija pabėgėliams nesuteikiama, tačiau pabėgėliai užduoda daug klausimų, ir ne visi pirmosios eilės atsakantieji turi visą teisingą informaciją arba laiko ir erdvės atsakyti. Informacijos trūkumas, prieštaranga ar paini informacija arba per didelis informacijos kiekis taip pat gali paskatinti nepasitikėjimą – ypač neigiamai vertintina tai, kad įspėjimai apie galimą piktnaudžiavimą, pabėgėliams gali suponuoti baimę priimti patarimus ar pagalbą⁶².

Pavojus internete. Keletas pilietinės visuomenės veikėjų, įskaitant „La Strada International“ narius, pastebėjo, kad potencialūs prekeiviai žmonėmis ir išnaudotojai naudojami socialiniais tinklais, kad įdarbintų Ukrainos moteris sekso pramonei arba ieškotų potencialų kandidačių į santuokas⁶³. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija pabrėžė, kad išnaudojimo rizika apima ir virtualią erdvę, nes daugelis ukrainiečių naudojami socialiniais tinklais (ypač Viber, Telegram, Facebook)⁶⁴ ieškodami pagalbos ir paramos, taip atskleiddami svarbią informaciją apie jų buvimo vietą ir sudėtingą situaciją, kurią prekeiviai gali panaudoti norėdami atpažinti ir susisiekti su jais pagalbos pretekstu. Jau pasitaikė atvejų, kai ukrainiečius bandoma verbuoti internetu. 2022 m. liepos mėn. žiniasklaidoje nuskambėjusioje byloje Ukrainos valdžia ištyrė kaip įtariama mažiausiai dešimt ukrainiečių prekybos seksu į Turkiją atvejus. Turkijoje policija sulaukė 21 metų ukrainietę, kuria, kaip įtariama buvo prekiaujama seksualinio išnaudojimo prostitucijai tikslais. Tyrimo metu Kyjive (Ukrainoje) buvo sulaikytas

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Prague process, *supra note*, 35:6.

⁶¹ Suzanne Hoff and Efje de Volder. op. cit., 26:16.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ „Joint EUAA, IOM and OECD Report: Forced displacement from and within Ukraine: Profiles, experiences, and aspirations of affected populations“, European Union Agency for Asylum, žiūrėta 2023 m....., 6, <https://euaa.europa.eu/publications/forced-displacement-and-within-ukraine>.

įtariamais prekybos žmonėmis organizatorius. 30 metų amžiaus vyras tariamai vadovavo grupei vyrų, kurie moderavo tikslinius „Telegram“ kanalus, siekdami verbuoti aukas⁶⁵. Vėliau, 2022 rugsėjo 21 d. Europolas pranešė, kad tyrėjai, analizuodami internetines platformas, nustatė dešimtis galimų prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo aukų, įskaitant 25 Ukrainos piliečius. Vykdydami bendrą Nyderlandų koordinuojamą veiksmą, 85 ekspertai iš 20 skirtingų teisėsaugos institucijų baigė hakatoną, siekdami sukurti žvalgybos informaciją apie nusikalstamus tinklus, viliojančius aukas internetu. Po hakatono tyrėjai surinko kriminalinės žvalgybos duomenis iš 114 internetinių platformų, kad nustatytų prekybos žmonėmis internetinėje aplinkoje rodiklius, ypač tais atvejais, kai prekeiviai žmonėmis bandė suvilioti Ukrainos pabėgėlius. Vykdydami darbą, kurį dabar tęsia atskiros teisėsaugos institucijos, koordinuodamos savo tyrimus su kitais per Europolą, tyrėjai nustatė 11 įtariamų prekeivių žmonėmis. Penki iš tų prekeivių žmonėmis buvo susiję su pažeidžiamais ukrainiečiais, nurodė Europolas, ir buvo nustatyta dvidešimt atskirų platformų tolesniam tyrimui ir stebėjimui⁶⁶. „Internetas ir prekyba žmonėmis yra tarpusavyje susiję. Daugelis socialinių tinklų platformų, pažinčių programėlių ir privačių grupių internete yra „užgrobtos“ asmenų, užsiimančių prekyba žmonėmis seksualinio ar darbo išnaudojimo tikslais“⁶⁷.

Ukrainiečių padėtis Lietuvoje

Pabėgėliams pradėjus plūsti į kaimynines šalis tame tarpe ir Lietuvą, Lietuvoje buvo atidaryti šeši pabėgėlių registracijos centrai: Vilniuje, Alytuje, Marijampolėje, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Kaune. Čia dirbo Migracijos departamento specialistai, savanoriai iš NVO, savivaldybių ir valstybės institucijų deleguoti darbuotojai. Centrų veiklą koordinavo Vidaus reikalų ministerija, o reikiamomis darbo priemonėmis, baldais ir technika, ryšiu, transportu aprūpino savivaldybės. Ukrainiečių aprūpinimą maistu, higienos reikmenimis ir kitais daiktais koordinavo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, sudariusi sutartis su NVO⁶⁸. Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centro vadovė Kristina Mišinienė 2022 m. kovo mėnesį spaudos pranešime akcentavo, kad centras jau gavo signalų apie piktavalių asmenų būriavimąsi prie pabėgėlių registracijos centrų. Paaikškino, kad „jie neina į vidų, bet aplink pastatė savo verbuotojus, kalbina jaunas moteris „dideliems pinigams, lengvam darbui su visomis garantijomis“⁶⁹, todėl tai kelia nerimą, kiek tokių atvejų dar neišvydo dienos šviesos, kuomet karo nualintos moterys pasinaudojo tokiais pasiūlymais. Besirūpindami, kaip greičiau suteikti pabėgėliams būstą, būtinų priemonių, galimai nematėme, kas vyksta visai šalia – verbavimas.

Būsto suteikimas ir pavėžėjimas. Pirmaisiais karo mėnesiais, buvo sukurta iniciatyva – savanoriška veikla, kurios metu geros valios gyventojai galėjo suteikti savo būstą kuriame apgyvendinami pabėgėliai, arba pavėžėti nuo pasienio iki registracijos centro ar kitos sutartos vietos. Šio oficialaus puslapio duomenimis Lietuvos žmonės jau pasiūlė 10119 vietas apsistoti. Tačiau kyla klausimas ar pasiūlius vietą apsistoti ir joje apgyvendinus karo pabėgėlius, jos buvo

⁶⁵ The Guardian. “Ukraine prosecutors uncover sex trafficking ring preying on women fleeing country“. 2022 Liepos 7 d. <https://www.theguardian.com/global-development/2022/jul/07/ukraine-prosecutors-uncover-sex-trafficking-ring-preying-on-women-fleeing-country>

⁶⁶ Alexander Martin. „European police identify dozens of Ukrainian human trafficking victims through online platforms“, The Record, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 10 d, <https://therecord.media/european-police-identify-dozens-of-ukrainian-human-trafficking-victims-through-online-platforms>.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ „VRM: Lietuvoje jau užregistruota beveik 18 tūkst. pabėgėlių iš Ukrainos“, Delfi, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 11 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vrm-lietuvoje-jau-uzregistruota-beveik-18-tukst-pabegeliu-is-ukrain-os.d?id=89726119>.

⁶⁹ Domantė Platukytė, *supra note*, 32.

tikrinamos? Ar yra tinkamos, ar jose gyvenantys žmonės nėra išnaudojami, verčiami dirbti mainais už gyvenimą suteiktame būste? Ar pavėžėjimas yra saugus?

Išvykimas į kitas šalis. Kuomet pabėgėliai atvyksta į Lietuvą ir nori pasilikti gyventi, būtina registruotis Migracijos Departamento skyriuje, kad galėtų pradėti dirbti, gauti socialines garantijas, pagalbą integracijai ir sąlygas teisėtai likti Lietuvoje. Kuomet norėdavo išvykti, buvo informuoti, jog elektroniniu paštu turi apie tai informuoti Migracijos departamentą, tačiau KOPŽI vadovė K. Mišininė spaudos pranešime, teigė, kad tai padarė ne visi, o dėl teisės laisvai judėti ES jie gali mūsų neinformuoti išvykdami, ir mes neturime informacijos kur jie išvyko, dėl ko atsiranda rizika tapti prekybos žmonėmis aukomis.

Geroji praktika, kurią verta paminėti, tai, kad jau pirmąją karo savaitę MRU studentų namuose Vilniuje ir Kaune apgyvendinti iš Ukrainos atvykę studentai ir dėstytojai, mokiniai ir mokytojai, pabėgėlių šeimos, numatyta ir paruošta 100 kambarių, kuriuose būtų galima priimti 290 žmonių. Pernai MRU patalpose mokėsi apie 500 įvairaus amžiaus vaikų, šiemet dalinamės savo auditorijomis, sporto salėmis ir laisvalaikio erdvėmis su 130 vyresniųjų 8-11 klasių moksleivių ir mokytojų⁷⁰.

Atlikto empirinio tyrimo eigos ir rezultatų aprašymas

Pusiau struktūrizuotam interviu buvo pasirinkti respondentai dirbę su bėgančiais iš Ukrainos žmonėmis, kurie galėjo nukentėti nuo prekybos žmonėmis nusikaltimo. Tyrimas buvo atliktas 2023 metų liepos 15 – rugsėjo 5 dienomis. Todėl tyrimo respondентаis buvo pasirinkta: trys Nevyriausybinių organizacijų atstovai (toliau – NVO): Lietuvos Raudonojo Kryžiaus, Gelbėkit vaikus, Maltiečių ordino atstovai kurie savo veikloje dirbo su karo pabėgėliais ir galėjo susidurti su prekybos žmonėmis aukomis, Kauno Bendruomenės pareigūnų veiklos skyriaus viršininkė, Vilniaus Viešosios tvarkos valdybos Prevencinės ir administracinės veiklos skyriaus Prevencijos poskyrio vyriausioji tyrėja, kuri kartu buvo Vilniaus pabėgėlių registracijos centro koordinatorė, Alytaus pabėgėlių centro koordinatorė, Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centro vadovė, VTAIT Pagalbos vaikams ir šeimoms skyriaus patarėjas, VSAT Tarptautinio bendradarbiavimo Europos Sąjungos ir Frontex reikalų skyriaus specialistas. Interviu vyko nuotoliniu būdu: telefonu ir internetu: elektroniniu paštu. Tyrėjas bazinius klausimus buvo paruošęs iš anksto ir bendraujant su respondентаis telefonu juos uždavė, įjungus mobilaus ryšio telefono garsiakalbį ir pats užsirašinėjo atsakymus. Bazinius klausimus išsiuntus elektroniniu paštu, gavus atsakymus, kilus neaiškumams, papildomiems klausimams su respondентаis susisiekė telefonu ir interviu buvo pratęstas. Į kai kuriuos klausimus dėl veiklos siaurumo respondentai atsakyti negalėjo. Dalis informacijos, tokia kaip vardas, pavardė, siekiant užtikrinti respondentų konfidencialumą darbe nėra pateikiama. Viso buvo apklausti 8 respondentai. Respondentai buvo užkoduoti nuo R1 iki R8.

Respondentų buvo paklausta ar pabėgėlių registracijos centre, šalia centro teko matyti įtartinų asmenų, kurie galimai buvo prekyautojai žmonėmis, verbuotojai? Gal tokia informacija pasiekė iš kaimyninių šalių? Respondentai dalijosi, kad pirmosiomis centro darbo savaitėmis buvo pakankamai didelis susidomėjimas centru. Būdavo įvairių automobilių, vaikštinėjančių apie centrą žmonių, smalsuolių, bet buvo ir signalų iš centro savanorių, kurios papasakodavo konkrečių atvejų, kai buvo užkalbintos tamsaus gymio asmenų, kalbančių rusiškai, eidamos į centrą savanoriauti (R2); Vilniuje buvo susidurta su įtartiniais vyrais, kurie kalbino simpatiškas ukrainietes, siūlydami užsidirbti (R6); nuolat sulaukdavo skambučių, laiškų iš registracijos

⁷⁰ „Parama Ukrainai“, Mykolas Romeris universitetas, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 13 d., <https://www.mruni.eu/parama-ukrainai/>.

centruose dirbusių kolegų, iš kitų organizacijų, savanorių, apie tokius įtratinus asmenis, jų įžūlų elgesį (R7).

Taip pat respondentų buvo klausama ar teko susidurti su prekybos žmonėmis aukomis? Buvo atvejų, kai atvažiuoja ir atsiveža ne savo vaikus, kreiptasi į policiją ir vaikų teises, nes tokie atvejai kėlė įtarimą (R1), savanorio pargabentoms merginoms, vaikinai pasiūlė važiuoti į Vokietiją ir jos išvažiavo, kontaktas nutrūko, respondentas įtaria, kad merginos galėjo tapti prekybos žmonėmis aukomis (R3), (*teko girdėti pokalbių, kuomet mama "siūlė" / gyrė savo dukrą vyresnio amžiaus vyrui*) (R6), 5 respondentams neteko susidurti su prekybos žmonėmis aukomis.

Respondentų taip pat buvo paklausta nuomonės, kokios grupės yra pažeidžiamuosius, kalbant apie prekybos žmonėmis riziką Ukrainos karo fone? Nelydimi vaikai (R1, R2, R3, R6); vaikai (R1,R2,R3, R5, R8); jaunos, vienišos merginos (R1, R2, R3, R5, R6, R8, R7); neįgalūs asmenys (R7, R8); vyresnio amžiaus asmenys (R7, R3); asmenys neturintys išsilavinimo arba darbinės kvalifikacijos (R7, R3).

Respondentų buvo klausama kaip jie vertina iniciatyvą, kuomet gyventojai suteikia savo būstą, kuriame apgyvendinami pabėgėliai, arba kai yra pavežami nuo pasienio iki didžiųjų miestų? Ar neižvelgiate čia grėsmės, kad pabėgėliai gali tarpti prekybos žmonėmis aukomis? Trys respondentai (R1, R3, R7) išvelgė grėsmę ir vertina kaip impulsyvią gerumo akciją, kurios trūkumai pradėjo matytis vėliau (*buvo girtuokliaujančių, priekabiaujančių, agresyvių būsto šeimininkų, reikalaujančių susimokėti už apgyvendinimą, atlikti tam tikrus darbus ir pan., buvo atvejų kai pavėžėjai, paleisdavo pabėgėlius tiesiog miesto centre, kuriame pabėgėliai visiškai nesiorientavo*, vertino teigiamai (R2).

Taip pat respondentams buvo užduotas klausimas ką mano, apie tai, kad pabėgėliai išvykdami iš Lietuvos turėtų pranešti atsakingoms institucijoms, į kokią šalį išvyksta, nes dabar neišku kiek iš jų tebegyvena Lietuvoje, kiek yra išvykusių ir kokiomis aplinkybėmis išvyksta iš mūsų šalies? Išvykdami turėjo informuoti tačiau tai padarė ne visi, vertina blogai, (*sunku sukontroliuoti*) (R1), vienas respondentas mano, kad turėtų prasinešti, atsižvelgiant į tai, kad Ukraina nėra Europos sąjungos valstybė (R3), pirmiausia pabėgėliai atvykę turėjo registruotis registracijos centruose, tačiau tai padarė ne visi, išvykstant į kitą šalį taip pat turėtų informuoti (R7) (*tačiau kyla klausimas, ar ukrainiečiai to nevertintų kaip perteklinės biurokratijos*), 5 respondentai nuomonės neturėjo.

Taip pat Respondentams buvo užduotas klausimas kokia jų nuomonė dėl Lietuvoje pradėto tik vieno ikiteisminio tyrimo. Ar tai dėl to, kad atvejai dar nepateko į valdžios akiratį, ar tai gali reikšti, kad prekybos žmonėmis paplitimas tarp Ukrainos pabėgėlių yra palyginti mažas dėl bevizio režimo ir laikinosios apsaugos statuso? mastai pakankamai dideli, nėra pajėgumų juos tirti (R7); atvejų yra daugiau (R3, R4).

Taip pat respondentams buvo užduotas klausimas siekiant sužinoti, ko galėtume pasimokyti iš šios krizės? komandinio darbo ir bendrystės su NVO (R1, R2, R8); greitesnės informacijos sklaidos (R3); Lenkijos pareigūnai turėjo daryti daktiloskopavimą, didesnė kontrolė (*buvau liudininkas Ukrainos – Lenkijos pasienyje, kai iš Ukrainos vaikų globos namų 4 autobusai pilni vaikų buvo išleisti nefiksuojant jų duomenų, tai vyko du karo mėnesius*); didesnės pajėgos (R4) (*nes eiles, po 10 tūkstančių žmonių*); organizuoti mokymus pareigūnams, darbuotojams siekiant atpažinti galimas prekybos žmonėmis rizikas, dalintis praktika su kitomis šalimis, kurios nuolat susiduria su pabėgėliais (R5, R7, R8); mokymų valdant panašaus pobūdžio krizes, būti iš anksto pasiruošus humanitarinių krizių valdymui šalyje, turėti procedūras, koordinavimo mechanizmus, planus, tiek valstybės, tiek organizacijos lygmeniu (R3, R6); atidžiau ir operatyviau reaguoti į gaunamus signalus apie prekybą žmonėmis, atkakliai persekioti nusikaltėlius (R7); klausimyną pabėgėliams, kuriems kyla prekybos

žmonėmis rizika, buvo primityvus, klausimai formalūs ir apklausas turėjo atlikti nevyriausybinės organizacijos, o ne policija, kadangi Ukrainoje visuomenė nepasitiki policija ir laiko ją korupcine, tai sužinojom kalbant su pabėgėliais (R5).

Paklausus kaip vertina nevyriausybinių ir vyriausybinių organizacijų, teisėsaugos bendradarbiavimą šios krizės metu? NVO indėlis, operatyvumas buvo labai didelis (*jeigu nebūtų manau savivaldai ir valstybei būtų buvę labai sunku*) (R1, R2, R5, R6); trūko supratimo ir jautrumo iš prekybos žmonėmis srityje dirbančių organizacijų (R2); vienam respondentui trūko bendradarbiavimo (R7).

Remiantis interviu rezultatais galima daryti keletą išvadų, kad Lietuvoje, savanoriai, registracijos centrų darbuotojai pastebėjo įtartinų asmenų, kurie galimai buvo prekeiviai žmonėmis, trims iš kalbintų aštuonių respondentų teko susidurti su galimomis prekybos žmonėmis aukomis. Respondentai pažeidžiamiausias grupes kalbant apie prekybą žmonėmis išskyrė nelydimus vaikus, jaunas, vienišas merginas, neįgalius asmenis, vyresnio amžiaus asmenis, asmenis neturinčius išsilavinimo, neturinčius socialinių įgūdžių. Trys iš aštuonių respondentų mano, kad prekybos žmonėmis reiškiny yra kur kas didesnis, tačiau dėl latentiškumo daug atvejų nėra žinomi. Respondentai mano, kad ši krizė turėjo pamokyti, kad reikia būti pasiruošus tokiems žmonių srautams, dirbti komandiškai, greitai dalintis informacija, organizuoti mokymus pareigūnams, darbuotojams siekiant atpažinti galimas prekybos žmonėmis rizikas, dalintis praktika su kitomis šalimis, kurios nuolat susiduria su pabėgėliais, reikalingi mokymai kaip valdyti panašaus pobūdžio krizes, būti iš anksto pasiruošus humanitarinių krizių valdymui šalyje, turėti procedūras, koordinavimo mechanizmus, planus, tiek valstybės, tiek organizacijos lygmeniu. Bendradarbiavimą šeši iš aštuonių respondentų vertino teigiamai.

IŠVADOS

Karai padidina prekybos žmonėmis tikimybę šalies viduje ir už jos ribų. Rusijos inicijuota karinė invazija prieš Ukrainą sukėlė humanitarinę krizę ir paskatino daugybę Ukrainoje gyvenančių žmonių iš Ukrainos pabėgti. Paskutiniaisiais JT duomenimis Europoje registruoti 8,2 mln. Ukrainos pabėgėlių. Daugiausiai pabėgėlių Europoje registruota Vokietijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Moldovoje.

2021 m. šiuolaikinėje vergijoje gyveno 49,6 mln. žmonių, iš kurių 27,6 mln. dirbo priverstinį darbą, o 22 mln. buvo priverstinėse santuokose. Šie skaičiai gali būti net keletą kartų didesni, nes šių nusikaltimų latentiškumas yra labai didelis. Moterys ir merginos sudaro 4,9 mln. priverstinio komercinio seksualinio išnaudojimo ir 6 mln. priverstinio darbo kituose ekonomikos sektoriuose. 12% visų priverstinį darbą atliekančių asmenų yra vaikai. ES patvirtino ateinančių ketverių metų kovos su sunkių formų ir organizuotu nusikalstamumu strategiją 2022–2025 m. Išskiriama viena iš pagrindinių nusikalstamų veikų – prekyba žmonėmis. Strategijoje daugiausia dėmesio skiriama: paklaustos, kuri pirmiausia skatina prekybą žmonėmis, mažinimui; prekiautojų žmonėmis verslo modelio suardymui; aukų apsaugai, paramai joms ir jų įgalėjimui; tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimui.

Pažeidžiamomis grupėmis išskiriama: moterys ir merginos, nelydimi vaikai, lėtinėmis ligomis sergantys, neįgalūs, pagyvenę žmonės, dokumentų neturintys, asmenys neturintys išsilavinimo arba darbinės kvalifikacijos, asmenys, turintys nuo jų priklausomų šeimos narių.

Veiksniai didinantys pažeidžiamumą tai: teisinės valstybės erozija ko pasėkoje nusikalstami tinklai susiję su prekyba žmonėmis kurie gali klestėti nebaudžiami, tvarių socialinių ryšių nebuvimas, bėgančių nuo konflikto psichologinė būklė, smurto šeimoje istorija,

gyvenimas okupuotose vietose, antrasis poslinkis, apgyvendinimas stovykloje ar laikinoje pastogėje.

Nors Lietuvoje nepastebėtas ir neužfiksuotas dramatiškas prekybos žmonėmis atvejų susijusių su ukrainiečių aukomis padaugėjimas, pradėtas tik vienas ikiteisminis tyrimas pagal LR BK 157 straipsnio "Vaiko pirkimas arba pardavimas" 2 d. respondentų nuomone, dėl nusikaltimo latentiskumo daug atvejų lieka nežinomi, kas reiškia, kad prekybos žmonėmis problema išlieka labai svarbi ir jai reikia vis daugiau dėmesio, nes dėl iššūkių su kuriais susiduria Ukraina ir pasaulis kenčia daugybė žmonių. Prekeiviai žmonėmis naudojasi krizėmis ir bejėgiška aukų būkle siekdama pelno, tai savo ruožtu priveda prie visiško žmogaus teisių pažeidimo.

Literatūra

Teisės norminiai aktai

1. Europos Komisijos komunikatas dėl Tarybos įgyvendinimo sprendimo 2022/382, kuriuo pagal Direktyvos 2001/55/EB 5 straipsnį nustatoma, kad iš Ukrainos yra perkeltųjų asmenų masinis srautas, ir pradedama taikyti laikinoji apsauga, įgyvendinimo gairių 2022/C 126 I/01“, EUR-LEX, prieiga per internetą: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321(03))>.
2. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“, 2003 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2166)
3. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija 2012/C 326/02, prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT>>.
4. Europos komisija „Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui dėl ES kovos su prekyba žmonėmis strategijos 2021-2025“, 2023, Briuselis, prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0171&from=ES>>.
5. European Parliamentary Research Service, 2022, Russia’s war on Ukraine: The situation of Ukraine’s children, prieiga per internetą: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729332/EPRS_ATA\(2022\)729332_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729332/EPRS_ATA(2022)729332_EN.pdf)>. [žiūrėta 2023 m. liepos 24 d.]
6. Europos Komisijos komunikatas dėl Tarybos įgyvendinimo sprendimo 2022/382, kuriuo pagal Direktyvos 2001/55/EB 5 straipsnį nustatoma, kad iš Ukrainos yra perkeltųjų asmenų masinis srautas, ir pradedama taikyti laikinoji apsauga, įgyvendinimo gairių 2022/C 126 I/01“, EUR-LEX, prieiga per internetą: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022XC0321(03))>.
7. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, Civilių gyventojų apsauga ginkluoto konflikto metu Generalinio sekretoriaus ataskaita Nr. S/2022/38, Prieiga per internetą: <<https://reliefweb.int/report/world/report-secretary-general-protection-civilians-armed-conflict-s2022381-enarruzh>> [žiūrėta 2023 m. birželio 5 d.]
8. Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių komisaro biuras, „Apsaugos tarnybų, skirtų pažeidžiamiems judantiems žmonėms, įskaitant prekybos žmonėmis aukas, žemėlapis, Maršrutai Viduržemio jūros centrinės ir vakarinės dalies bei Atlanto vandenyno link“, Prieiga per internetą: <https://reporting.unhcr.org/mapping-of-protection-services-central-west-med-and-atlantic#_ga=2.51450793.1215748089.1663243629-1177399428.3558>. [žiūrėta 2023 m birželio 6 d.]

Specialioji literatūra

9. Bučiūnas, G. ir Velička V. 2020, „Pareigūnų kompetencijos užkardant prekybą žmonėmis Ukrainoje ir Lietuvoje“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* Nr. 25, p. 17–34, Prieiga per internetą: <<https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/6262/5254>>. [žiūrėta 2023 m. birželio 3 d.]
10. Bunyan, R., 2022, Sex traffickers are targeting Ukrainian women and children at Polish refugee camps, charities war, prieiga per internetą: <<https://humantraffickingsearch.org/resource/sex-traffickers-are-targeting-ukrainian-women-and-children-at-polish-refugee-camps-charities-warn/>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 16 d.]
11. Cockbain, E., ir Sidebottom, A., 2022, „War, Displacement, and Human Trafficking and Exploitation: Findings from an evidence-gathering Roundtable in Response to the War in Ukraine“, *Journal of Human Trafficking*, vol. 28, p. 1, Prieiga per internetą <<https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/23322705.2022.2128242?needAccess=true>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d.]
12. Curbelo, V. 2021, „Exploring the Relationship between humanitarian emergencies and Human Trafficking: A Narrative Review“, *Journal of modern slavery*, vol. 6, Issue 3, p. 11, Prieiga per internetą: <https://slavefreetoday.org/journal_of_modern_slavery/v6i3a2_Exploring_the_Relationship_Between_Humanitarian_Emergencies_and_%20Human_Trafficking_A_Narrative_Review_Curbelo.pdf>. [žiūrėta 2023 m. liepos 24 d.]
13. Danylchuk, L., Yosyfovych D., Kohut, Y., Todortseva, Y., Kozyra, P., New challenges in the problem of combating human trafficking in Ukraine“, *Revista Amazonia Investiga* vol. 10, Issues 44 p. 28-35 Prieiga per internetą: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8111622>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 11 d.]
14. Kardelis, K., 2016 *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: Edukologija ir kiti socialiniai mokslai* Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, Vilnius
15. Konstantinov, V., Reznik, A., ir Isralowitz, R., 2022, „The Impact of the Russian–Ukrainian War and Relocation on Civilian Refugees“, *Journal of Loss and Trauma* vol. 28, Issue 3, Prieiga per internetą: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15325024.2022.2093472?journalCode=upil20.22>> [žiūrėta 2023 m. liepos 13 d.]
16. Tidikis, J.R., 2003 *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* LTU Leidybos centras, Vilnius.
17. Strzala, K., Martoń-Gadoś, K., 2023 „Human trafficking in the Russia’s war on Ukraine“, *Vectors of Social Sciences* vol. 10.5, p. 28-39, Prieiga per internetą <https://www.researchgate.net/profile/Karol-Strzala/publication/370460516_HUMAN_TRAFFICKING_IN_THE_RUSSIA'S_WAR_ON_UKRAINE/links/64904811b9ed6874a5c0d61d/HUMAN-TRAFFICKING-IN-THE-RUSSIAS-WAR-ON-UKRAINE.pdf>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d.]

Kiti šaltiniai:

18. Aržuolaitienė, K., 2022, Prekyba žmonėmis Lenkijos pasienyje: imkite prabangius apartamentus, atiduokite pasus, *Bendra.lt*, prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/prekyba-zmonemis-lenkijos-pasienyje-imkite-prabangius-apartamentus-atiduokite-pasus/>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d.]

19. Babenko, A., Batyrgareieva, V., ir Kalinina, A., 2019, „Human trafficking from Ukrainian cities and villages: Current trends“, *7th International Interdisciplinary Scientific Conference SOCIETY. HEALTH. WELFARE* p. 8, Prieiga per internetą <https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/09/shsconf_shw2019_01013/shsconf_shw2019_01013.html>.
20. Banevičienė, A., ir Vasiliauskienė, V., 2023, Vaikų, atvykusių į ES dėl Rusijos karinės agresijos, pagrindinės teisės, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/country_research_bulletin_3_lithuania_lt.pdf>, > [žiūrėta 2023 spalio 19 d.].
21. Čia prekybos vergais nebus: iš karo ištrūkusios ukrainietės sulaukia įtartinų darbo pasiūlymų, baiminamasi dėl prekybos žmonėmis, LRT, prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1647427/cia-prekybos-vergais-nebus-is-karo-istrukusios-ukrainietes-sulaukia-itartinu-darbo-pasiulymu-baiminamasi-del-prekybos-zmonemis>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 17 d.].
22. David, F., Bryant, K. and Larsen J., 2019, Migrants and their vulnerability to human trafficking, modern slavery and forced labour, *Social Sciences*, p. 10 Prieiga per internetą: <<https://biblio.ugent.be/publication/8636089>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 24 d.].
23. European Union Agency for Asylum, Organisation for Migration, and Organisation for Economic Co-operation and Development Report: Forced displacement from and within Ukraine: Profiles, experiences, and aspirations of affected populations“, 2022, prieiga per internetą: <<https://euaa.europa.eu/publications/forced-displacement-and-within-ukraine>>. [žiūrėta 2023 m., rugsėjo 4 d.].
24. Eurostat, „30 June 2023: 4.07 million with temporary protection“, 2023 prieiga per internetą: <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230809-1>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 9 d.].
25. How Ukraine kept banks afloat and money flowing, 2022, NPR, prieiga per internetą: <<https://www.npr.org/transcripts/1090952156?t=1650438207270>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d.].
26. Hoff, S., ir Volder, E., 2022, Preventing human trafficking of refugees from Ukraine“ *A rapid assesment of risks and gaps in the anti-trafficking response*, Prieiga per internetą: <https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/fileadmin/user_upload/medien/Downloads/LSI_UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf>. [žiūrėta 2023 m. birželio 25 d.].
27. International Centre for Migration Policy Development, „Europe’s Ukrainian refugee crisis: What we know so far“, 2022, prieiga per internetą: <<https://www.icmpd.org/news/europe-s-ukrainian-refugee-crisis-what-we-know-so-far>> [žiūrėta 2023 m. liepos 16 d.].
28. International Labour Organization, 2020, Decent work country programme 2020-2024: Ukraine, prieiga per internetą: <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_mas/--program/documents/genericdocument/wcms_774552.pdf>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d.].
29. International Organization for Migration, 2022, 7.1 Million People Displaced by the War in Ukraine: IOM Survey, prieiga per internetą: <<https://mailchi.mp/bc8801603888/71-million-people-displaced-by-the-war-in-ukraine-iom-survey?e=73001ddff6>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d.].

30. International Labour Organization, 2021, „Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage“, Prieiga per internetą: <<https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 13 d.]
31. La Strada International 2022, Preventing human trafficking of refugees from Ukraine Prieiga per internetą: <https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/fileadmin/user_upload/medien/Downloads/LSI_UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf> [žiūrėta 2023 m. birželio 5 d.]
32. La Strada International 2022, Preventing human trafficking of refugees from Ukraine Prieiga per internetą: <https://www.kok-gegen-menschenhandel.de/fileadmin/user_upload/medien/Downloads/LSI_UkraineAntiTraffickingReport_2022_05_10.pdf> [žiūrėta 2023 m. birželio 5 d.]
33. Leggeri, F., 2022, We are concerned about human trafficking and gun smuggling, Frontex, prieiga per internetą: <<https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/fabrice-leggeri-we-are-concerned-about-human-trafficking-and-gun-smuggling--ZU83Tk>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d.]
34. Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo ministerija ir Ukrainos socialinės politikos ministerija, Agreement on Cooperation in the field of protection of children affected by the war in Ukraine due to the Russian Federation’s armed aggression (Susitarimas dėl bendradarbiavimo vaikų, nukentėjusių nuo karo Ukrainoje dėl Rusijos Federacijos ginkluotos agresijos, apsaugos srityje), 2022, prieiga per internetą: <<https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-litva-domovilisya-spivpracyuvati-dlya-pidtrimki-ukrayinskih-ditej-yaki-vimusheno-pokinuli-krayinu>> [žiūrėta 2023 spalio 19 d.]
35. Martin, A., 2022, European police identify dozens of Ukrainian human trafficking victims through online platform,, The Record, prieiga per internetą: <<https://therecord.media/european-police-identify-dozens-of-ukrainian-human-trafficking-victims-through-online-platforms>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 10 d.]
36. Ochab, U.E. 2022, Ukrainian Children Forcibly Transferred And Subjected To Illegal Adoption, Forbes, Prieiga per internetą: <<https://www.forbes.com/sites/ewelinaochab/2022/04/10/ukrainian-children-forcibly-transferred-and-subjected-to-illegal-adoptions/?sh=2d75bcd430e0>>. [žiūrėta 2023 m. birželio 6 d.]
37. Operational Data Portal, „Ukraine Refugee Situation“, Prieiga per internetą: <<https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>>. [žiūrėta 2023 m. birželio 29 d.]
38. Parama Ukrainai, Mykolas Romeris universitetas, prieiga per internetą: <<https://www.mruni.eu/parama-ukrainai/>>, [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 13 d.]
39. Prague process, 2022, What governments need to know about vulnerability to trafficking among the people fleeing the war in Ukraine“, prieiga per internetą: <[file:///C:/Users/20201029s/Downloads/Policy_Brief_ATP_EN%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/20201029s/Downloads/Policy_Brief_ATP_EN%20(1).pdf)>. [žiūrėta 2023 m. liepos 17 d.]
40. Prekyba žmonėmis Lenkijos pasienyje: imkite prabangius apartamentus, atiduokite pasus“, Manoteisės, 2022, prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/straipsnis/prekyba-zmonemis-lenkijos-pasienyje-imkite-prabangius-apartamentus-atiduokite-pasus/>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 16 d.]
41. Tarpžinybinė kovos su prekyba žmonėmis koordinacinė grupė, Prekyba žmonėmis humanitarinių krizių metu, Prieiga internete:<<https://icat.un.org/sites/g/files/tmzbdl461/files/publications/icat-ib-02-final.pdf>> [žiūrėta 2023 m. birželio 22 d.]

42. The UN Refugee Agency, 2023, „Figures at a glance“, 2023, Prieiga per internetą: <<https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>>, [žiūrėta 2023 birželio 29 d.]
43. United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2022 „IDP Population Estimation figures as of 5 april 2022“, Prieiga per internetą: <<https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/idp-population-estimation-figures-5-april-2022>> [žiūrėta 2023 m. birželio 29 d.]
44. UNICEF and World Scouting join forces to support refugee children and families fleeing war in Ukraine, 2022, prieiga per internetą: <<https://www.unicef.org/eca/press-releases/unicef-and-world-scouting-join-forces-support-refugee-children-fleeing-ukraine>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 17 d.]
45. United States Agency for International Development, 2023, „Ukraine Complex Emergency“, prieiga per internetą: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-05/2023-05-19_Ukraine_Complex_Emergency_Fact_Sheet_15.pdf>. [žiūrėta 2023 birželio 29 d.]
46. United States Agency for International Development, 2007, Examining the intersection between trafficking in persons and domestic violence, prieiga per internetą: <<https://nexushumantrafficking.files.wordpress.com/2015/03/trafficking-domestic-violence-intersection.pdf>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 3 d.]
47. United Nations Office on Drugs and Crime, „Is the leading entity within the United Nations system to address the criminal elements of human trafficking“, Prieiga per internetą: <<https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/crime.html>>. [žiūrėta 2023 m. liepos 13 d.]
48. United States Agency for International Development, 2023 “Ukraine Complex Emergency“, [žiūrėta 2023 Birželio 29 d.] Prieiga per internetą <https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-05/2023-05-19_Ukraine_Complex_Emergency_Fact_Sheet_15.pdf>
49. Ukraine prosecutors uncover sex trafficking ring preying on women fleeing country, prieiga per internetą: <<https://www.theguardian.com/global-development/2022/jul/07/ukraine-prosecutors-uncover-sex-trafficking-ring-preying-on-women-fleeing-country>>. [žiūrėta 2022 Liepos 7 d.]
50. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba 2023, 2022 veiklos ataskaita. Nr. 5-1, prieiga per internetą: https://vaikoteises.lrv.lt/uploads/vaikoteises/documents/files/Administracin%C4%97%20informacija/Ataskaitos/Metin%C4%97s%20veiklos%20ataskaitos/2022%20m_%20veiklos%20ataskaita.pdf. [žiūrėta 2023 m. lapkričio 3 d.]
51. VRM: Lietuvoje jau užregistruota beveik 18 tūkst. pabėgėlių iš Ukrainos, Delfi.lt, prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vrm-lietuvoje-jau-uzregistruota-beveik-18-tukst-pabegeliu-is-ukrainos.d?id=89726119>>. [žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 11 d.]

THE WAR IN UKRAINE - IS A FACTOR THAT LED TO THE ESCALATION OF HUMAN TRAFFICKING

Andrija PAČINSKAITĖ
Mykolas Romeris university,

Summary

The article listed the challenges facing countries hosting people fleeing the war in Ukraine, the threats that refugees may face as well. The trade problem was looked at in a casuistic way by evaluating a specific case - the war in Ukraine. After analyzing the reports, reports, legal acts of international organizations, and the results of interviews, it is concluded that the refugee crisis caused human trafficking in 2022. February 24 Military invasion of Ukraine at the initiative of Russia. Those trying to escape conflict-affected areas may be targeted by traffickers at the destination.

Keywords human trafficking, war in Ukraine, background of Ukrainian war refugee, war, Ukraine.